

RESEARCH ARTICLE

The Role Of Zuhridin Isomiddinov In The Development Of Uzbek Translation Studies

Khayrulla Hamidov

Professor, DSc, Tashkent State University of Oriental Studies Tashkent, Uzbekistan

Dostonbek Ahmadov

4th-year Student, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature

VOLUME: Special Issue 2026

PAGE: 18-23

Copyright © 2026 European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, this is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 4.0 International License. Licensed under Creative Commons License a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Abstract

This article highlights the translation studies activity of Candidate of Philological Sciences Zuhridin Isomiddinov. Information is provided about the scholar's role in this academic field and the significance of his research.

KEY WORDS

translation studies, history of translation, inter-Turkic translation, "false friends", "Manas", Gaybulla Salomov.

INTRODUCTION

Filologiya fanlari nomzodi, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi Zuhridin Isomiddinovning qariyb yarim asrlik ilmiy-ijodiy faoliyati g'oyat xilma-xil. 10 ga yaqin turli mavzulardagi kitoblari, 500 ga yaqin ilmiy, ilmiy-ommabop, publitsistik maqolalar, 200 ga yaqin katta-kichik tarjimalar olim ilmiy-ijodiy faoliyati asosini tashkil etadi.

Z.Isomiddinov ilm maydoniga o'zbek tarjimashunosligining asoschisi – professor G'aybulla Salomov, uning shogirdi professor Najmiddin Komilovlar etagini tutganicha kirib keldi. 1976-yilda ToshDU (hozirgi O'zMU) ning jurnalistika fakultetini tamomlaganidan so'ng o'sha davr tarjimashunoslik ilmining markazlaridan biri bo'lgan O'zbekiston Fanlar akademiyasi qoshidagi Til va adabiyot institutining tarjima nazariyasi va adabiy aloqalar bo'limida 20 yildan ziyod faoliyat yuritdi. Bu maskanda yana bir ulkan tarjimashunos – professor Jumaniyoz Sharipovning o'ziga xos ilmiy maktabi shakllanganligi yosh olimga

ham G'.Salomov, ham J.Sharipov "bulog"idan oziqlanish imkonini berardi. Olimning tarjimashunoslik masalalariga bag'ishlangan ilk maqolalari ayni dargohda laborant sifatida ishlab yurgan paytlariga to'g'ri keladi. 1977-yilda J.Sharipov mas'ul muharrirligida chop etilgan "Badiiy tarjimaning aktual [dolzarb] masalalari" to'plamidan Z.Isomiddinovning 2 ta: "**Qirg'iz prozasini o'zbek tiliga tarjima qilishga doir**" [1,6-12] va "**To'qtat'ul asarlarining tarjimasi**" [1,13–20] maqolalari o'rin olgan. Ushbu kichik tadqiqotlar hali o'zbek tiliga turkiy tillardan tarjima masalalarini tadqiq etishga jiddiy kirishilmagan paytda yozilganligi bilan ahamiyatlidir.

Yosh olim 1979-yilda "Tarjima nazariyasi masalalari" to'plamida "**Originaldan oshirib tarjima qilish mumkinmi?**" [2,20–24] maqolasi bilan ishtirok etadi. Tadqiqotchi o'z maqolasida G'. Salomov keyinchalik taklif qilgan tarjima antinomiylaridan biriga ilk marta murojaat etadi. Tadqiqotchi aslyatdan

oshirib o'g'irilgan tarjima xususida fikr yuritar ekan, bunga erishishning bir qancha omillarini sanab o'tadi, ilk marta "Manas" eposining Mirtemir tomonidan amalga oshirilgan tarjimasi to'g'risida to'xtalib, dostonning o'zbekcha matnida uchraydigan asliyatdan oshirib o'g'irilgan o'rinlarni izohlaydi. Maqola so'ngida muallif ayni tushunchaga shunday izoh beradi: "*Asliyatdan oshirib o'g'irish – asl nusxa xossalariga tamomila muvofiq kelgan, muallif badiiy niyatini yanada to'laroq ifodalaydigan chinakam san'at va katta mahorat mevasi bo'lgan tarjimalar demakdir*" [2, 24].

Yana shu yili Z. Isomiddinovning yana bir yosh tadqiqotchi Sultonmurod Olimov bilan hammualliflikda yozilgan "**Tarjima tahlili**" maqolasi "O'zbekiston madaniyati" gazetasida chop etilgan. Bu maqolada mualliflar G. Salomovning o'sha yili chop etilgan "Tarjima nazariyasiga kirish" darsligi haqida, bu kitobning o'zbek tarjimashunosligi va tarjimonlarni o'qitib tayyorlash jarayonida tutgan o'rne to'g'risida fikr yuritadilar. 1989-yilda "Badiiy tarjima nazariyasi" to'plamidan o'rin olgan "**Tarjimonlarni o'qitib tayyorlash to'g'risida**" [3, 20–24] maqolasi yana bir jiddiy masala – tarjima tahsili, tarjimonlarni yetishtirish mavzusiga bag'ishlangan. O'zbek tiliga davlat tili maqomi berilgan yillarda maqolada ko'tarilgan qator masalalar bugun ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

1985–1988-yillarda O'zbekiston Fanlar akademiyasi Til va adabiyot instituti tarjima nazariyasi va adabiy aloqalar bo'limi a'zolari tomonidan sovet davri o'zbek tarjimachiligi tarixi yuzasidan 3 jildlik yirik tadqiqotlar amalga oshirilgan. Jamoaviy monografiyani yaratish ishiga Z. Isomiddinov ham jalb etilgan. 1986-yilda chop etilgan 40–50 yillar tarjimachiligi haqidagi "O'zbekistonda badiiy tarjima taraqqiyoti" to'plamidan yosh olimning **Mirzakalon Ismoilij** tarjimonlik faoliyati to'g'risidagi yirik ilmiy ocherki o'rin olgan [4, 145–172]. Adabiy-tarjimaviy portret xarakteridagi tadqiqotda Mirzakalon Ismoilijning tarjimonlik laboratoriyasi xususida ma'lumot beriladi, u bilan tanishib chiqqach, tarjimon Ismoilij haqida yetarlicha tasavvurga ega bo'lish mumkin: "*Mirzakalon Ismoilijning tarjimonlik talanti o'z ko'lam xususiyati bilan o'zbek tarjimachiligi tarixida noyob hodisadir. Uning tarjimalari badiiy adabiyotning har uch (lirik, epik va dramatik) jinsiga [turiga] mansub asarlarni qamrab oladi. Ijodiy diapazonining kengligiga – lirik asarlar*

tarjimasida ham, epik asarlarni o'g'irishda ham birday katta muvaffaqiyat bilan ishlashiga ko'ra Mirzakalon Ismoilij o'zbek adabiyotining eng mohir tarjimonlari qatoridan o'rin oladi" [4, 172]. Muallif "Tirilish", "Anna Karenina" (L. N. Tolstoy), "So'na" (E. L. Voynich), "Choliqushi" (R. N. Guntekin) kabi yirik romanlar tarjimasini asliyat bilan solishtirib tadqiq etadi, tarjimonning bu asarlarni o'g'irishdan maqsadi masalasini ko'taradi va bu tarjimalarning o'zbek madaniyatida tutgan o'rni haqida atroflicha to'xtaladi, Ismoilij tarjimasidagi qator muvaffaqiyatli chiqqan o'rinlardan misollar keltiradi, ularni turli yillardagi nashrlari va boshqa tarjimonlar o'zbekchalashtirgan variantlari bilan solishtirish asnosida mutarjim ijodiy evolyutsiyasini kuzatish imkoniga ega bo'ladi. Mirzakalon Ismoilijning tarjimaviy ijodiga oid eng umumiy xususiyatlar tariqasida quyidagilarni keltiradi:

"I. Adib tarjimon oldiga qo'yiladigan talablarni yaxshi biladi. Shu bois, o'g'irmalarida asl nusxa tilini, yoinki asar voqeligining ortida turgan hayotni mukammal bilmaslik oqibatida kelib chiqadigan qusurlar uchramaydi. Har bir jumla va har bir nozik ishoratdan tortib asarning umumiy g'oyasiga qadar lo'nda holda o'quvchiga yetkaziladi.

II. Har bir ijodkor uslubining xarakterli tomonlarini aniq payqab, o'zbek tilida ham shunga muvofiq keladigan ifoda tarzi va "ohang" topa bilishi Mirzakalon Ismoilij mahoratining bosh belgisi.

III. Ona tilining bor nazokati va boyliklarini chuqur o'rganish – klassik adabiyot leksikasining eng kamyob so'zlaridan tortib jonli tilning eng shirador, shikvali ifoda shakllariga qadar to'plash, o'z ijodida bu kolossal nutq xazinasidan oqilona, o'rinli foydalanish, so'z san'atkori sifatida chinakam bilimdonlik va zukkolik ham Mirzakalon Ismoilij ijodining asosiy belgilaridandir" [4, 172].

Mirzakalon Ismoilij ijodi Z. Isomiddinovga hamisha yo'ldosh bo'ldi: yuqoridagi ilmiy-adabiy portretdan tashqari keyingi yillarda yaratilgan "**Garchi Kalon edi**", "**Mirzakalon Ismoilij va til madaniyati**", "**Inson taqdiri**", "**Don Kixotning "don kixot" tarjimoni**" kabi maqolalari Ismoilij tarjimonlik faoliyatining turli qirralarini yoritishga bag'ishlangan.

1988-yilda nashr qilingan "O'zbekistonda tarjimachilik" jamoaviy monografiyasida Z. Isomiddinov 3 yirik tadqiqoti bilan ishtirok etdi. **"Ulug' Vatan [Ikkinchi jahon] urushi davri o'zbek tarjimachiligi"** [5, 5–24] obzor maqolasida olim shu davrga xos umumiy tendensiyalar, asosiy xususiyatlarni belgilashga harakat qiladi, o'zbek sovet tarjimachiligi tarixida bu davrning tutgan o'rnini yoritib beradi: *"Ulug' Vatan urushi [Ikkinchi jahon urushi] yillari tarjimachiligining adabiyotimiz taraqqiyoti uchun qoldirgan asosiy tajribasi urush voqeligini berish yuzasidan orttirilgan tasvir an'anasi va usullari bo'ldiki, bu ham original ijodda (o'zbek adiblari urushga bag'ishlangan salmoqli badiiy asarlarni asosan urushdan keyin yaratdilar), ham tarjimada (urush mavzusidagi yirik asarlar asosan urushdan so'nggi yillarda o'girildi) nihoyatda qo'l keldi. Binobarin, bu davr tarjimachiligi so'z san'ati taraqqiyotining umumiy qonuniyatiga muvofiq ravishda rivojlandi – adabiy-ijodiy tajribalarni – "badiiy boyliklarni xuddi bir xazina kabi tadrijiy ravishda to'plab, yig'ib borib" keyingi davrlarga uzatdi"* [5, 5]. Ushbu tadqiqotdan olimning 2 ayol tarjimon: **Zumrad** [5,149–161] va **Xolida Ahrorovalar** [5, 214–226] haqidagi ijodiy portretlari ham o'rin olgan. O'zbek tarjimachiligi tarixida ayol tarjimonlarning tutgan o'rne masalasi kam o'rganilgan mavzulardan sanaladi. Buning dastlabki namunalari sifatida J. Sharipovning Zulfiya va Kibriyo Qahhorova tarjimonlik mahorati haqidagi tadqiqotlarini keltirishimiz mumkin [6, 175–188, 5, 142–149]. Bu ishlar qatorida Z. Isomiddinovning yuqoridagi 2 maqolasi ham alohida o'ringa ega. Olim Zumrad haqidagi ocherkida ayni tarjimon ijodini ilk bora ilmiy jihatdan tahlilga tortadi, nomi unchalik mashhur bo'lmagan bu ijodkorning o'zbek tarjima adabiyotidagi xizmatlarini keltirib o'tadi. Zumradning A. P. Chexov va Gi de Mopassan novellalaridan qilgan o'girmalarini asliyat bilan solishtirish asnosida tarjimon mahoratiga xos umumiy xususiyatlarni aniqlaydi; ilmiy portretning 2-qismida M.Avezovning "Abay yo'li" roman-epopeyasi tarjimasini atroflicha tahlilga tortib, Zumradni qardosh til bo'lmish qozoqchadan ulkan epik asarni tarjima qilishga jiddiy qaramaganlikda ayblaydi, tarjimon yo'l qo'ygan qator kamchiliklarni ko'rsatib o'tadi, "tusmol ekvivalentlar"ni o'girishda yo'l qo'yilgan qusurlarga esa tarjimonning asliyat tilidan yaxshi xabar emasligini sabab qilib keltiradi. X. Ahrorova haqidagi tadqiqotda ham muallif dastlab muallifning tarjimonlik yo'li haqida qisqacha

ma'lumot beradi. "Shinel" (N. V. Gogol) ning X. Ahrorova amalga oshirgan tarjimasini asliyat bilan solishtirib, tarjimon yo'l qo'ygan turli darajadagi yutuq va kamchiliklarni ko'rsatib beradi, "Tirilish" (L. N. Tolstoy) romanining X.Ahrorova va Mirzakalon Ismoiliiy tomonidan ag'darilgan variantlarini bir-biriga qiyoslaydi. Z.Isomiddinovning o'zbek tarjimachiligi tarixini yaratishdek ulkan ishga qo'shgan hissasi – yuqoridagi 4 maqola boshqa tadqiqotlardan ilmiy puxtaligi, yangiligi bilan ajralib turadi.

Yosh olimning turli yillarda ustoz olim G'.Salomov bilan hammualliflikda yozgan **"Sibirning ko'lamlari tasviri"** (G.Markovning "Sibir" romani tarjimasini haqida), **"Qayta qurish va aksiltarjimachilik"**, **"Boqimanda nashrlar va boqibeg'am noshirlar"**, **"Ikki olam yuki – tarjima..."** [7,3-12] kabi maqolalari matbuot nashrlari va to'plamlarda chop etilgan. Bu maqolalar ustoz-shogird munosabatlarining nechog'lik mustahkam bo'lganligidan dalolat beradi.

G'.Salomov ilmiy maktabining barcha vakillari hayot yo'lida "Tarjima san'ati" to'plamining o'rne beqiyos. Z.Isomiddinovning ham 2 maqolasi domla [G'.Salomov] hayot paytlarida nashr qilingan so'nggi 5–6-kitoblardan o'rin olgan. 1980-yilda yozilgan **"Aldoqchi so'zlar" bilan bahs** [8,154-174] maqolasi – jahon tarjimashunosligida endi tadqiq etilayotgan va "tarjimonning aldoqchi do'stlari", "soxta muqobillar" kabi nomlar bilan yuritiladigan til birliklari haqida. Olim ayni hodisaning tarjima jarayonida yuzaga kelishi omillarini sanab o'tadi va turkiy tillararo "aldoqchi do'stlar"ga qiziq misollar keltirib o'tadi: *"Jo'ra" (jora) kalimasi turkmanchada "dugona", "dugonajon" (murojaat) ma'nosida kelsa, o'zbeklarda u, asosan, erkaklarga ko'chadi va shuning barobarida, mazmun ham kengayib, "do'st-birodar", "gapxo'rlik kompaniyasi", "gapxo'r-jo'raboz", shuningdek, "juft matoh" (bir jo'ra shohi)ni ham anglatadi.*

Xuddi shu so'z qirg'iz tilida o'z funksiyasini yana ham kengaytiradi va o'zbek tilidagi ma'no variantlarining barchasini qoplashdan tashqari "bo'za", "bo'zaxo'r", "yuz berajak voqealarning oldindan alomati", "kimgadir, yo nimagadir atab biron narsani oldindan mo'ljallab qo'yish" singari tushunchalarni ham ifodalashi mumkin"[8,157].

Muallif hududiy jihatdan uzoqroq turkiy tillardagi "aldoqchi do'stlar" hodisasiga ham qator misollar orqali ushbu hodisaning tilni mukammal egallamagan tarjimon uchun qanchalik qiyinchilik tug'dirishini ta'kidlaydi. Misol tariqasida muallif qirg'iz shoiri Ali To'qamboyev she'rlarining O'zbekiston xalq shoiri Shukrullo tomonidan o'zbekchaga ag'darilgan ayrim tarjimalaridan misollar keltiradi:

"Oy nurida qishki tun

Xuddi ayron quygandek.

– Tuzoq degani nima?

– Qiyinalishi joningni!"

"...Ko'rinib turibdi, bu parchalarda muayyan nuqsonlar bor. Shoir, qor qoplagan qish manzarasi oy nurida qatiq to'kilganday, der ekan, o'quvchi bunga ishonadi va uning ham qalbida **badiiy his** uyg'onadi. Biroq mutarjim "ayran"ni "qatiq" deya tarjima qilish o'rniga "ayron" deb o'girishi oqibatida tarjima ham ayronday sersuv bo'lib qolgan. Keyingi misralar misolida esa "besh kылым" – besh iqlim (?) bo'lmay, "besh asr" (yuz yillik) va "tozok" – "tuzoq" emas, "do'zax" ekanligini aytib o'tish lozim" [8,158].

Olim qator misollar orqali tarjimonlarni turkiy tillardan tarjima ishiga jiddiyroq qarashga chorlaydi, tarjima tilini to'liq o'zlashtirmay turib o'g'irishga kirishish qanday qo'pol xatolarga olib kelishi mumkinligidan ogohlantiradi. To'plamning 6-kitobida Z. Isomiddinovning **"So'zdan so'zning o'rne bor..."** [9, 222–230] maqolasi chop etilgan. Maqolada Qirg'iziston xalq shoiri, akademik Aali To'qamboyev she'rlarining Shukrullo tomonidan o'zbekchalashtirilgan tarjimalari tadqiq etiladi. Maqolaning boshlanishida muallif qirg'iz shoirining "Do'stlarimga" to'plamidan o'rin olgan pishiq tarjimalar haqida fikr yuritib, ularni asliyat bilan solishtirish jarayonida ayrimlarining hatto asliyatdan ham ustunligini ta'kidlaydi. Yosh olim tarjimonning kamchiliklarini asosan 2 guruhga ajratadi. Birinchisi – "tusmol ekvivalentlik" hodisasining ta'siriga tushib qolish natijasida ayrim o'rinlarni boy berish bo'lib, "Qirg'izchada "ayran" – qatiqdir, o'zbek tilidagi "ayron" esa suv qo'shilgan qatiq. Bu so'zlar orasidagi muayyan farqni aniqlay olmaslik Shukrullo tarjimasini qusurli qilib qo'ygan" [9, 225] yoki "Aali To'qamboyev inson

farzandining qiyinalishini nomaqbul hol deb hisoblab, "Do'zax degan nimadir?" deya murojaat qiladi va bunga "Qiyinalishi joningning" deb javob beradi. Tarjimon esa buni anglamay, "tozok" (do'zax) ni tusmol bilan "tuzoq"... deb o'girib qo'ya qolgan. Shu she'rning qolgan qismi ham o'quvchida badiiy his uyg'otishga qodir bo'lmagan bir alfozda tarjima qilingan" [9, 224] iborat.

Ikkinchi jiddiy qusur sifatida muallif tarjimonning ekviritmiya hodisasi – asl nusxaning she'riy vaznini tarjimada ham o'zgartirmasdan berishga rioya qilmaganligida deb hisoblaydi. Tadqiqotchi tarjima jarayonida asliyatdagi 11 bandlik 33 bo'g'inli she'rning Shukrullo tarjimasida 400 bo'g'inli she'rga aylanib qolgani turkiy tillararo tarjima ishiga bepisandlik bilan qaralayotganidan deb biladi.

So'nggi 6-kitob nashridan roppa-rosa 38 yil o'tib, "Tarjima san'ati" to'plamining 7-kitobi ham chop etildi. Ilmiy to'plamdan mas'ul muharrir Z.Isomiddinovning 2 maqolasi o'rin olgan. **"Oliymaqom san'atning oliyjanob mardumlari"** [10, 33–46] maqolasida muallif tarjimon shaxsiyati, uning jamiyat hayotida tutgan muhim o'rne haqida fikr bildiradi, tarjimashunosligimizni faqatgina badiiy tarjimalarni tadqiq etish bilan cheklanib qolayotganini tanqid qiladi, yosh olimlarni ilmiy tarjima, ijtimoiy-siyosiy adabiyotlar tarjimasini, sinxron va dublyaj tarjimasini kabi sohaning hali "ochilmagan qo'riqlar"ini "o'zlashtirish"ga chorlaydi, tarjimaning bu turlaridan qiziq misollar keltiradi. **"Manas" tarjimasini haqida** [10, 146–157] maqolasida esa olim endi faqatgina tadqiqotchi sifatida emas, tarjimon sifatida ham epos xususida fikr bildiradi, o'z tarjimasining avvalgi – Mirtemir, Sulton Akbariy, T. Adashboyev variantlaridan qaysi jihatlari bilan ajralib turishini asoslaydi. Z. Isomiddinov o'zi tarjimada qo'llagan ilmiy-adekvat tarjima qilish prinsipini boshqa eposlar tarjimasiga ham tadqiq etishni taklif qiladi. Tarjimon va olim shaxsining bir tadqiqotda birlashib ketishi jihatidan bu maqola ahamiyatga molik.

Keyingi yillarda olimning turli matbuot nashrlari va to'plamlarda tarjimashunoslik masalalariga bag'ishlangan 50 dan ortiq maqolalari chop etilgan.

Z.Isomiddinov milliy qomuschilik ishiga ham o'z

hissasini qoʻshgan: 12 jildlik "Oʻzbekiston Milliy ensiklopediyasi" dan uning **Jumaniyoz Sharipov** [11, 696], **Najmiddin Komilov** [12, 521] kabi tarjima ilmining fidoyilari haqidagi maqolalari va **tarjima** [13, 272–273] haqida umumiy maʼlumot beruvchi maxsus tadqiqoti chop etilgan. 2012-yilda mamlakatimizning deyarli barcha koʻzga koʻringan tarjimashunoslar qatnashgan bahslarda ham ishtirok etib, **"Kamina-ning nomlari"**, **"Ijodkor boʻlib tugʻiladilar"** kabi tarjima oʻqitish masalalariga doir maqolalarini yaratgan. Turli yillarda chop etilgan **"Vaysayotgan" itlar**, **"murillagan" mushuklar va... oʻttiz yashar "qizaloq"**, **"Klon tarjima"**, **"Tarjima sanʼati va... tarjima sanoati"**, **"Bizdagi tarjima muammolari"** kabi maqolalarida tarjima tanqidining sustlashib ketgani, noshirlik va tarjimachilik oʻrtasidagi koʻprikning tobora yoʻqolib borayotgani, nashr etilayotgan yangi tarjima asarlardagi jiddiy kamchiliklarning kelgusida keltirib chiqarishi mumkin boʻlgan yomon oqibatlari kabi masalalarni oʻrtaga tashlaydi, ularga imkon qadar choralar koʻrsatadi, birgalikda yechishga, izlanishga daʼvat etadi. **"Aytmatovning ismi aslida qanday?"** maqolasida esa ulkan yozuvchi ismining oʻzbekchaga notoʻgʻri tarzda moslashtirilganini asoslab beradi, qariyb 50–60 yillik bu qoʻpol va kichik xatodan voz kechishga chaqiradi. Ustoz tarjimon Ibrohim Gʻafurovning "Oʻzbekiston Qahramoni" unvoni bilan taqdirlangani munosabati bilan yozgan **"Devkor"** [14, 249–253] maqolasida mutarjimning oʻzbek madaniyatida tutgan oʻrnini xolis misollar bilan yoritib beradi, tarjimon mehnatiga koʻrsatilgan bu yuksak eʼtibordan xursand ekanligini bildirish asnosida XX asrda oʻtgan Mirtemir, Mirzakalon Ismoilii kabi ulugʻ tarjimonlar mehnati munosib koʻrilmaganligini afsus bilan eslatib oʻtadi, tarjimon mehnatini munosib ragʻbatlantirishni taklif etadi.

Olim 1991-yilda Gʻ.Salomov ilmiy rahbarligi va J.Sharipov ilmiy maslahatchiligida **"Yaqin turkiy tillardan sheʼriy tarjimaning oʻziga xosligi ("Manas" eposi tarjimasini misolida)"** mavzusidagi nomzodlik dissertatsiyasini muvaffaqiyatli himoya qildi. Bu dissertatsiya turkiy tillardan "Manas" kabi yirik dostonlar tarjimasini oʻrganishdagi dastlabki yirik tadqiqotlardan biri ekanligi bilan ahamiyatlidir. Z. Isomiddinov bu bilan cheklanib qolmasdan, tadqiqot ustida bir necha yil ishladi va 1995-yili dissertatsiya **"Turkiy epos va tarjima masalalari"** nomi bilan

monografiya tariqasida chop etildi. Risola shu yillarda turkiy xalqlar soʻz sanʼatining benazir namunasi boʻlmish "Manas" eposining jahon miqyosida nishonlanayotgan 1000 yillik yubileyiga oʻzbek tarjimashunosligi tomonidan tortiq qilingan oʻziga xos toʻyona edi. Monografiyada dostonning oʻzbek folklori bilan bogʻliq jihatlari haqida soʻz yuritilib, uning Mirtemir tomonidan amalga oshirilgan mumtoz tarjimasini tadqiq etiladi. Olim aslyatdagi 31 ming misraning tarjimada 17 ming misraga aylanib qolishi sabablarini izlaydi, oʻz fikrlarini ilmiy jihatdan asoslaydi, turkiy xalqlar folklori uchun xos boʻlgan alliteratsiya va boshqa sheʼriy sanʼatlarning oʻzbekchada aks etishi yuzasidan oʻz fikrlarini bildiradi. Z.Isomiddinovning "Manas" yuzasidan bir necha yillik izlanishlari faqat ilmiy ishlar bilan chegaralanib qolmasdan, balki amaliyotga ham koʻchdi. Buning natijasida 2018-yilda eposning yangi oʻzbekcha tarjimasini dunyoga keldi. Nazariy bilimlarni chuqur oʻzlashtirgan tarjimashunosning tarjima amaliyoti bilan ham, yirik epos tarjimasini darajasida shugʻullangani ayni sohaning yosh tadqiqotchilari uchun oʻrnak boʻlarli holat.

Z.Isomiddinovning 2019-yilda chop etilgan etnografik xarakterdagi **"Ona yurtim – Qirgʻiziston, Oʻsh..."** kitobidan ham olimning tarjimashunoslik masalalariga doir qaydlari oʻrin olgan. Jumladan, olim kitobidan maxsus bob ajratib, uni **"Oʻzbek-qirgʻiz adabiy aloqalari va badiiy tarjimalar toʻgʻrisida"** deb nomlaydi. Bu bobda Izzat Sulton, Mirzakalon Ismoilii, Tursunboy Adashboyev kabi Oʻshdagi oʻzbekzabon adabiy muhitga mansub tarjimonlar haqida maʼlumot beriladi. Muallif anchagina mashhur tarjimonlar orasida butun umr yirik lavozimlarda ishlagan boʻlishiga qaramay, tarjimachilik ishi bilan ham qizgʻin shugʻullangan Isʼhoq Razzoqov kabi sohaning nomi tanilmagan vakillari ijodini imkon qadar tahlil qiladi, ular haqida fikr bildiradi.

Z.Isomiddinovning qariyb 40 yil davomida yaratilgan tarjimashunoslikning turli masalalariga doir tadqiqotlari 2024-yilda **"Tarjima va til"** nomi ostida yigʻilib chop etilgan [14]. Kitob prof. Xayrulla Hamidov soʻzboshisi va masʼul muharrirligida nashr etilgan. Bu maqolalar toʻplamidan olimning turli yillarda bosilib chiqqan va hali nashr etilmagan maqolalari jamlangan boʻlib, ular mazmun-mundarijasiga koʻra uch yoʻnalishga taqsimlanadi. Birinchi boʻlim **"Nazariya – qu-**

ruq og'och", deganlar haqmi?" deb nomlangan bo'lib, unda olimning tarjima nazariyasi borasidagi, ikkinchi bo'lim – **"Tarjima darg'alari haqida"** dan esa tarjima tanqidi sohasidagi, uchinchi **"Tarjimaning naqd-u nasiyalari"** bo'limidan Z.Isomiddinovning taniqli o'zbek tarjimon va tarjimashunoslari haqidagi xotiralari hamda adabiy aloqalar bilan bog'liq masalalarga bag'ishlangan maqolalari o'rin olgan.

Z.Isomiddinov mazkur sohaning yosh vakillarini hamisha qo'llab-quvvatlaydi, u yaratgan ilmiy maktabdan uch fan nomzodi (**X.Tolipova, B. Yarqinova N. Dosbayeva**) va 1 falsafa doktori (PhD, **Q. Yusupova**) yetishib chiqqanligini, ularning bugungi ayni ilm maydonida o'z o'rniga egaligini alohida ta'kidlash lozim.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o'zbek tarjimashunosligi tarixida Z.Isomiddinov alohida o'ringa ega olim bo'lib, uning ayni sohadagi tadqiqotlari yosh olimlar uchun muhim qo'llanma vazifasini o'tay oladi. Olim ijodi nazariy bilimlar va tarjimachilik amaliyotini o'zida birlashtirgani bilan alohida ahamiyatga ega. Uning qator jiddiy tadqiqotlaridagi xulosalar turkiy tillardan, xususan qirg'iz tilidan o'zbekchaga tarjima qonuniyatlarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] – Бадий таржиманинг актуал масалалари. – Т.: Фан, 1977.

[2] – Таржима назарияси масалалари. – Тошкент: ТошДУ, 1979.

[3] – Бадий таржима назарияси: мақолалар тўплами. – Тошкент: ТошДУ, 1989.

[4] – Ўзбекистонда бадий таржима тараққиёти. – Т.: Фан, 1986.

[5] – Ўзбекистонда таржимачилик. – Тошкент: Фан, 1988.

[6] – Шарипов Ж. Бадий таржималар ва моҳир таржimonлар. – Тошкент: Фан, 1972.

[7] – Таржима муаммолари: 2-китоб. – Самарқанд:

СамДУ, 1991.

[8] ва [9] – Таржима санъати: 5- ва 6-китоблар. – Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980 ва 1985.

[10] – Таржима санъати: 7-китоб. – Т.: Muharrir nashriyoti, 2023.

[11] – Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 9-жилд. – Т.: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" ДИУ, 2005.

[12] – Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 4-жилд. – Т.: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" ДИУ, 2002.

[13] – Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 8-жилд. – Т.: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" ДИУ, 2004.

[14] – Исомиддинов З. Таржима ва тил – Т.: Адабиёт, 2024.